

SOCIAL NORMS AND VIOLENCE AGAINST WOMEN IN BULGARIA

Dragomir Draganov

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, ddraganov@unwe.bg

Abstract: In sociology, social norms are usually understood as written or unwritten expectations of actions and behavior within predefined typical social interactions. From a theoretical point of view, social norms play an important role in explaining violence against women, insofar as they set expectations for men's and women's behavior in different contexts (e.g., in the family), including in the context of interactions involving violence to which they are subjected. Social norms related to the roles played by men and women are not the only ones that can influence the wider spread of violence against women. Social norms that normalize violence itself can also play a role. The social legitimacy of violence is greater the more widespread the beliefs are that the perpetrator has the right to use violence and that the victim deserves the violence inflicted upon her. In addition, social norms contribute to the normalization and social legitimization not only of physical and sexual violence against women, but also of other forms of violence, such as psychological and emotional violence. In these cases, the perpetrator activates gender stereotypes, making the victim believe that she herself is the cause of the feelings and emotions she experiences. In addition, social norms influence the behavior of women who have experienced violence, including their tendency to turn to formal or informal sources of support. Thus, the decision of women who have experienced violence to seek support is largely determined by their own perceptions of the social norms shared by the community. Based on data from a nationally representative survey of the population over 18 years of age in Bulgaria, conducted between January 16 and February 24, 2025 among 1,017 respondents using the direct standardized interview method, this report describes the prevailing social norms regarding violence against women and analyzes their impact on its prevalence in its various forms (physical, sexual, economic, psychological, and emotional) in Bulgaria. It has been established that although violence against women is generally considered a public problem, there are still culturally conditioned perceptions that it belongs more to the private sphere. This, in turn, leads to the emergence of social norms that legitimize certain forms of violence against women and reinforce the belief that, in gender relations, certain forms of violence by men do not go beyond the generally accepted boundaries of the typical male role. In this regard, there is also evidence that such beliefs are shared by a significant proportion of women. As a result, not all manifestations of violence are recognized as such and are not reported by victims, which in turn leads to an underestimation of the true extent of this negative phenomenon.

Keywords: social norms, violence against women, gender stereotypes, gender roles, Bulgaria.

СОЦИАЛНИ НОРМИ И НАСИЛИЕТО НАД ЖЕНИ В БЪЛГАРИЯ

Драгомир Драганов

Университет за национално и световно стопанство, България, ddraganov@unwe.bg

Резюме: В социологията социалните норми обичайно са разбирани като писани или неписани очаквания към действията и поведението в рамките на предефинирани типични социални взаимодействия. От теоретична гледна точка социалните норми имат важна роля за обяснението на насилието над жени, доколкото задават очакванията към поведението на мъжете и жените в различни контексти (например в семейството), включително и рамките на взаимодействия с проява на насилие, на което те стават обект. Социалните норми, свързани с ролята, изпълнявани от мъжете и жените, не са единствените, които могат да повлияят по-широкото разпространение на насилието над жени. Такива могат да бъдат и социалните норми, нормализиращи самото насилие. Социалната легитимация на насилието е толкова по-голяма, колкото по-разпространени са убежденията, че насилникът има право да упражни насилие и че жертвата заслужава насилието, което е упражнено върху нея. В допълнение, социалните норми спомагат за нормализиране и социалното легитимиране не само на физическото и сексуалното насилие над жени, но и на други форми на насилие, като например психологическото и емоционалното насилие. В тях насилникът активира именно стереотипите по отношение на половете, вмениявайки на жертвата, че самата тя е причина за усещанията и чувствата, които изпитва. Наред с това, социалните норми оказват влияние върху поведението на жените, преживели насилие, включително по повод склонността им да се обръщат към формални или неформални източници на подкрепа. Така решението на жените, преживели насилие, да потърсят подкрепа, до голяма степен е обусловено от техните собствени възприятия за социалните норми, споделяни от общността. Въз

основа на данните от национално представително за населението над 18-годишна възраст в България изследване, проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2025 г. сред 1017 респонденти по метода на прякото стандартизирано интервю, настоящият доклад описва преобладаващите социални норми с отношение към насилието над жени и анализира тяхното влияние върху неговото разпространение в различните му форми (физическо, сексуално, икономическо, психологическо и емоционално) в България. Установява се, че макар насилието над жени като цяло да се разглежда като публичен проблем, все пак съществуват културно обусловени представи, че по-скоро то принадлежи на частната сфера. На свой ред това предпоставя появата на социални норми, които легитимират определени форми на насилие над жени, и осигуряват устойчивост на убеждението, че в отношенията между половете проявата на някои форми на насилие от страна на мъжете не излиза извън общоприетите граници на типичния репертоар на мъжката роля. В тази връзка се намират и доказателства, че такива убеждения се споделят и от немалък дял от жените. В резултат на това не всички прояви на насилие изобщо се разпознават като такива и не се докладват от жертвите, което на свой ред води до подценяване истинските мащаби на това негативно явление.

Ключови думи: социални норми, насилие над жени, джендър стереотипи, джендър роли, България

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Данни от проведено през 2021 г. изследване на насилието, основано на пол (EU-GBV), показват, че в България 11,9% от жените между 18 и 74 г. са били жертва на физическо или сексуално насилие в един момент от живота им като възрастни, а 20,5% от жените, имащи към момента на изследването или имали някога интимен партньор, са станали жертва на насилие, упражнено от негова страна (Национален статистически институт, 2022). Отделно към това, полицейските регистри разкриват тревожна статистика, че осем от всеки десет жертви на домашно насилие са жени, а за периода 2019-2022 г. регистрираните случаи на домашно насилие над жени са нараснали с близо 29% (European Institute for Gender Equality, n.d.). Търсейки адекватно обяснение на причините за широкото и нарастващо разпространение на насилието над жени в България, изследователите обръщат внимание на редица фактори, като например съществуване на културни норми, нормализиращи насилието, и идеологии, прехвърлящи отговорността за насилието на жертвата (Petrunov, 2025a), действията на ангажирани с незаконни практики като проституция и трафик на хора субекти и мрежи и недостатъчно ефективно законодателство за защита на т.нар. „секс работничките“ (Petrunov, 2023; 2024), неспособността на органите на държавната власт в превенцията на насилието над жени и предоставяне на защита на жертвите (Petrunov, 2025a), ролеви конфликти в семейството (Кинева, 2020), трудностите при отглеждането и възпитанието на децата (Кинева, 2021), неравенствата в отношенията между половете в рамките на семейството (Petrunov, 2025a; Кинева, 2025). Търсят се доказателства как тези фактори на макро-, мезо- и микроравнище влияят върху склонността на жените да докладват за упражненото върху тях насилие (Petrunov, 2025b).

Една от областите, към която изследователският интерес към насилието над жени в България тепърва ще се засилва, е доколко действието на идентифицираните културни, идеологически и структурни фактори е институционализирано и се е превърнало в част от социалните норми, регулиращи отношенията между половете в дадени ситуации. В социологията социалните норми обичайно са разбираани като писани или неписани очаквания към действията и поведението в рамките на предефинирани типични социални взаимодействия. Смята се, че различията в поведението на половете отразяват вярванията за джендър ролите, които пък на свой ред отразяват възприятията на жените и мъжете за социалните роли, които жените и мъжете трябва да изпълняват в съответното общество (Eagly & Wood, 2012). Подобна перспектива обяснява съществуването на убеждения и нагласи за наличието на биологични различия между жените и мъжете, които правят представителите на единия пол по-пригодни да изпълняват определени действия от представителите на другия. Те се трансформират в очаквания и възприятия към мъжете и жените, а те – в т.нар. „джендър стереотипи“ поради тяхното широко разпространение в обществото. Джендър стереотипите се пренасят към изпълнението на други социални роли, изпълнявани от жените и мъжете, при това не само съпруг или съпруга, но и родител, ръководител, наеман работник, приятел и т.н. Наред с това, те се интернализират и от стандарти за външна регулация на поведението, те се превръщат в стандарти за саморегулация на поведението. Превърналото се в социологическа класика изследване на Parsons & Bales относно семейството и неговата обществена функция за социализацията, възприема сходна перспектива. Публикувано през 1955 г., то и има за обект американското традиционно (нуклеарно) семейство. Според авторите, в него съществува ясна ролева структура, организирана около пола и генерациите. Между половите роли се появява допълнителна диференциация, протичаща по две оси. Едната е „инструментално – експресивна“, а другата има отношение към лидерския елемент в отношенията. Според тази перспектива,

мъжете специализират изпълнението на роли с инструментално значение за семейството, а жените – роли с експресивна специализация. Така съпругът-баща е „инструменталният лидер“ на семейството като система (Parsons & Bales, 1955, p. 13). Следователно от мъжа се очаква да осигурява добри материални възможности за семейството и да му осигури престижно място в общността. Съпругата, от друга страна, трябва да владее и да е в състояние да прилага онези качества, които осигуряват хармоничен живот в семейството. Тази допълнителна диференциация на половите роли според Parsons & Bales е „пример за основен качествен модел на диференциация, който проявява тенденцията да се проявява във всички системи на социално взаимодействие, без оглед на техния състав“ (Parsons & Bales, 1955, p. 22). С други думи, според Parsons & Bales, дори и в малки групи и или по-големи общности, за мъжете е по-вероятно да специализират в инструментални роли, отколкото с роли за поддържане на хармонията и интеграцията в рамките на колективното цяло.

Такива стереотипи са много добре разпознаваеми и почти всички биха очаквали другите да адаптират поведението си спрямо тях. Наред с това, те се превръщат в хегемонни, защото биват институционализирани чрез социалните норми и социални структури. В контекста на насилието над жени, редица изследователи намират за правдоподобно обяснението, че то е резултат от превръщането в хегемонни на възприетията за отношенията между жените и мъжете в патриархалните отношения на господство. Патриархалните норми нормализират насилието над жени и за такива деяния не се предписва негативна за извършителя санкция, а някои автори смятат, че „като общ принцип, патриархалните ярвания оправдават насилието на мъже над жени във връзки, особено в рамките на брака“ (Cares, Reckdenwald & Fernandez, 2021, p. 43).

Същевременно, както посочват и Cares, Reckdenwald & Fernandes, социалните норми, свързани с ролите, изпълнявани от мъжете и жените, не са единствените, които могат да повлияят по-широкото разпространение на насилието над жени. Такива могат да бъдат и социалните норми, нормализиращи насилието по принцип. Според Waltermauer хегемонните норми, оправдаващи насилието, упражнено от интимен партньор, илюстрират важната роля, която членовете на общността и техните обобщени (генерализирани) нагласи имат за разпространението на насилието над жени и най-вече за това дали насилникът има право да упражни насилие или не. Например, насилието може да бъде незаконно, но не и социално неприемливо. Следователно убежденията относно насилието на интимния партньор имат важно значение при „определяне дали извършителят е извършил този акт, дали жертвата ще докладва акта и дали трета страна ще се намеси“ (Waltermauer, 2012, p. 167). Концептуалният модел, използван от Waltermauer, включва допускането, че социалната легитимация на насилието нараства толкова повече, колкото по-разпространени са убежденията, че насилникът има право да упражни насилие и че жертвата заслужава насилието, което е упражнено върху нея. В тези случаи случаите на насилие нарастват, вероятността те да бъдат докладвани на компетентните органи и самите органи, както и свидетели на насилието, да се намесят – намалява.

Във връзка с изложеното по-горе, настоящата разработка се насочва към изясняване на три взаимосвързани въпроса, а именно да се проучи доколко в България действат социални норми, които: първо, водят до неравнопоставеност на жените спрямо мъжете в определена сфера на социални отношения; второ, омаловажават насилието над жени в зададени ситуационни контексти; трето, оправдават насилието над жени, представяйки го като морално и социално приемлива реакция в конкретен ситуационен контекст.

2. ДАННИ И МЕТОДИ

За целите на изследването са използвани данни от национално представително изследване, проведено в рамките на научноизследователски проект „Насилие над жени: типологизации, социални и икономически последици“ (Договор № КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г.). Финансираща институция е Фонд „Научни изследвания“, като проектът се изпълнява съвместно от локализираните в София, България, Университет за национално и световно стопанство и Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследването е проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2025 г. Преди старта на изследването неговият инструментариум е изпратен до Комисията по етика на Българската социологическа асоциация. Полученото от Комисията становище датира от 29.11.2024 г., като в него се съдържа констатацията, че инструментариумът отговаря на етичните и на професионалните стандарти за провеждане на социологическо изследване.

Приложена е извадка от 1017 респонденти, чийто профил е както следва:

Таблица 1. Профил на респондентите от национално представително изследване по проект КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. по пол, възраст, образование и тип на населеното място (n = 1017)

Показател	Дял (%)
Възрастова група	100,0
18-24 г.	9,1
25-29 г.	5,4
30-39 г.	19,7
40-49 г.	16,1
50-59 г.	21,5
60 г. и повече	28,1
Пол	100,0
Мъж	49,8
Жена	50,1
Степен на завършено образование	100,0
Основно	8,8
Средно	55,4
Висше	35,5
Не желая да отговоря	0,3
Местоживеене	100,0
Столица	19,7
Областен град	38,9
Стол	21,2
Село	20,2

Източник: Национално представително изследване по проект по Договор КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. (n = 1017), проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2024 г.

За целите на настоящата разработка е използван описателен анализ въз основа на получени статистически групировки на данните.

3. РЕЗУЛТАТИ

Данните от изследването подсказват, че немалък дял от респондентите са склонни да възприемат жените като неравнопоставени спрямо мъжете и в контекста на трудовите, и в контекста на семейните отношения. Така например, 46,8% от респондентите смятат, че жените не са равнопоставени при определяне на трудовото възнаграждение, 37,2% – при даване на възможности за кариерно развитие, а 30,6% - по повод уважителното отношение на работното място. Широкото разпространение на възприятията, че жените имат неравнопоставен спрямо мъжете статус в професионалната реализация се допълва от убежденията, че жените са в подобна позиция и при разпределението на неплатения домакински труд – 53,2%.

В същото време няма достатъчно основания да се приеме, че разпространението на насилието над жени като цяло може да бъде обяснено единствено с влиянието на културни обусловени патриархални стереотипи за отношенията между половете в семейството. Такова заключение се прави въз основа на ниския относителен дял на респондентите, споделящи нагласата, че неравнопоставеността на жените отговаря на положение, най-добре описващо представата им за съвместно съжителство (Таблица 2):

Таблица 2. Нагласи към ролите на жените и мъжете в семейството (дял на отговорилите „да“)

Твърдение	Дял (%)
В едно семейство мъжът трябва да работи, а жената да се грижи за дома и децата	5,5
Жена, която има семейство, трябва да отделя основно време на семейството си, а не на кариерата си	12,1
Жената трябва основно да се грижи за дома и семейството, защото има майчински инстинкт	11,7
В едно семейство решенията трябва да се вземат само от мъжа, тъй като жените вземат решения въз основа на техните емоции	3,2

Източник: Национално представително изследване по проект по Договор КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. (n = 1017), проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2024 г.

Така че има недостатъчно основания насилието над жени да се разглежда преди всичко като отговор на поведение, предизвикващо наложените стереотипи за отношенията между половете. В този ред на мисли, то по-скоро може да бъде представено като проявление на начина, по който употребата на насилие се разполага измежду институционализираните средства за разрешаване на конфликти или намиране на субективно удовлетворителен резултат от една или друга ситуация. Това става както чрез омаловажаването му, т.е. дадено действие да не бъде разглеждано като насилие, така и чрез приемането му за легитимна реакция във въпросната ситуация, т.е. съвместимо с нормата за поведение в ситуацията.

Таблица 3. Възприятия за насилието (дял на отговорилите „не е насилие или по-скоро не е насилие“)

Твърдение	Не е насилие или по-скоро не е насилие
Мъж ограничава контактите на съпругата си/ приятелката си, за да няма възможност да се среща с други мъже	16,8
Мъж да контролира финансите на съпругата си/ приятелката си	15,4
Шамар по време на разгорещен конфликт	4,0
Използване на нецензурни думи по адрес на съпругата/ приятелката	13,2
Заплахи за здравето и живота сред разгорещен скандал	4,4
Разпространяване на чувствителна или лъжлива информация по адрес на партньора	10,8
Мъж забранява на жена си да работи	13,6
Мъж забранява на жена си да учи/ да завърши образование	10,5

Източник: Национално представително изследване по проект по Договор КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. (n = 1017), проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2024 г.

Таблица 3 показва, че за разликата от физическото насилие, немалка част от населението не възприема като насилие действия, водещи до ограничаване на личната, икономическата и социалната автономност на жените. Имайки предвид, че повечето от тези действия са забранени от закона, става дума за социални норми, водещи до омаловажаване страданието, което тези действия нанасят, и следователно се възприемат като форма на агресия, която не е заслужаващо негативна санкция насилие.

Таблица 4. Приемливост на насилието (дял на мъжете, отговорили „по-скоро приемливо или напълно приемливо“)

Твърдение	По-скоро приемливо / непълно приемливо	Зависи от ситуацията
Да се удари шамар при проява на неуважение и/или неподчинение	8,0	2,9
Да се наложи пълен контрол над финансите, поради „неразумно харчене“	16,1	6,5
Да се ограничат контактите с определени хора, които оказват негативно влияние	25,2	11,1
Да се отнемат вещи (телефон, компютър и други) при неуважително поведение	7,4	3,4
Да се проследяват действията на партньора без неговото знание	8,6	9,2
Да се ограничават контактите с други мъже/ жени	11,6	9,9
Да се ограничават контактите на жената с приятелките/ колежките	8,0	4,4
Спиране от работа с цел повече внимание към семейството, дома и децата	10,7	6,5

Забележка: Въпросът е задаван само на мъже.

Източник: Национално представително изследване по проект по Договор КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. (n = 1017), проведено в периода 16 януари – 24 февруари 2024 г.

Направената по-горе констатация следва да бъде разглеждана едновременно с наличието на социални предпоставки употребата на насилие (било то разпознато като такова или не) да бъде възприемано от мъжете като легитимен инструмент за оптимизиране на резултата за тях от дадена ситуация. Данните от Таблица 4 демонстрират, че такъв извод в пълна степен може да бъде направен по повод на икономическото насилие (контрол над финансите, отнемане на вещи, спиране от работа) и социалното насилие (ограничаване на контактите, проследяване и др.), в донякъде – и за физическото насилие.

4. ДИСКУСИЯ

Представените резултати само частично потвърждават наложените се в литературата концептуализации, обясняващи насилието над жени. От една страна, няма достатъчно основания да се приеме, че насилието над жени в България е резултат изцяло от действието на институционализирани патриархални норми, проявяващи се като устойчиви стереотипи за отношенията между половете, на свой ред действащи като хегемонни представи какви роли трябва да бъдат изпълнявани от жените и от мъжете в обществото и как тези роли трябва да бъдат изпълнявани. Резултатите обаче са в синхрон с изследвания, допускащи, че насилието над жени е резултат от съществуването на социални норми, които оправдават използването на агресия и инструментализиране на насилието от страна на мъжете в конкретни ситуации. По този повод, настоящата разработка надгражда съществуващото знание по проблема, поставяйки влиянието на социалните норми върху насилието над жени в български контекст.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата разработка демонстрира, че съществуването на социални норми, допускащи използването на агресия и причиняването на страдание за разрешаване на конфликтни ситуации и постигане на оптимални резултати в социалните взаимодействия, в определени ситуации биха могли да обяснят разпространението и нарастващия брой случаи на насилие над жени в България. Това важи преди всичко за социалните норми, регулиращи употребата на психологическото, икономическото и социалното насилие. Тези форми на насилие е трудно да бъдат доказани и на тази база – санкционирани, което може да доведе до толерирането им и омаловажаване значението им. Нещо подобно би могло да възпрепятства разпознаването на случаи на насилие над жени, да потисне склонността местната общност да реагира в подкрепа на жертвите, както и да обезкуражи жертвите на насилие да потърсят подкрепа.

ФИНАНСИРАНЕ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Публикацията е подготвена в рамките на научноизследователски проект „Насилие над жени: типологизации, социални и икономически последици“, финансиран по договор № КП-06-Н75/2 от 7.12.2023 г. от Фонд „Научни изследвания“ и изпълняван от Университета за национално и световно стопанство и Софийския университет „Св. Климент Охридски“, България.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Кинева, Т. (2020). *Ролевите конфликти на съвременната българска жена: между семейството и кариерата*. Издателски комплекс – УНСС.
- Кинева, Т. (2021). Проблеми и предизвикателства пред съвременното българско семейство с деца. *Проблеми на постмодерността*, 11(2), 124-136.
- Кинева, Т. (2025). Семейството и психологическото насилие над жени в България. *Социологически проблеми*, 57(2), 458-479.
- Национален статистически институт. (2022). *Изследване на насилието, основано на пол EU-GBV, 2021*. https://www.nsi.bg/file/24023/GBV_2021.pdf
- Cares, A. C., Reckdenwald, A., & Fernandez, K. (2021). Domestic violence and abuse through a sociological lens. In J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R. J. Macy, C. Øverlien, & S. Holt (Eds.), *The Routledge International Handbook of Domestic Abuse and Violence* (pp. 40-54). Routledge.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 458–476). Sage Publications Ltd.
- European Institute for Gender Equality. (n.d.). Gender-based violence: Country profile for Bulgaria. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/countries/bulgaria>
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1995). *Family, Socialization and Interaction Process*. The Free Press.
- Petrunov, G. (2023). Prostitution and Public Policy in Post-Socialist Bulgaria. *Politička misao: časopis za politologiju*, 60(4), 11-34. <https://doi.org/10.20901/pm.60.4.01>
- Petrunov, G. (2024). Public attitudes towards prostitution in Bulgaria in the context of social and legal neglect. *Sociologija*, 66(3), 429-450. <https://doi.org/10.2298/SOC2403429P>
- Petrunov, G. (2025a). Cultural, Ideological and Structural Conditions Contributing to the Sustainability of Violence Against Women: The Case of Bulgaria. *Social Sciences*, 14(8), 488. <https://doi.org/10.3390/socsci14080488>
- Petrunov, G. (2025b). Multilevel Factors for (Non) Reporting Intimate Partner Violence: The Case of Bulgaria. *Societies*, 15(10), 265. <https://doi.org/10.3390/soc15100265>
- Waltermauer, E. (2012). Public Justification of Intimate Partner Violence: A Review of the Literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 13(3), pp. 167-174. <https://doi.org/10.1177/1524838012447699>